

ג. יהוא ואליהו

המעייין בסיפור מרד יהוא וקורות מלכותו בפרקים ט"ז לא יוכל שלא לשים לב לקשר האמיץ שבין יהוא ומעשיו לבין אליהו ונבואותיו. קשר זה מבריח את הסיפור שבפרקים אלו מתחילתו וכמעט עד סופו. שמו של אליהו נזכר בקשר להתגשמות נבואתו בסיפורנו בשלושה מקומות שונים - פעמיים בפי יהוא ופעם אחת בלשון הכתוב - אך נבואותיו נידונות בדרכים שונות בשישה מקומות בסיפורנו. כמו כן, כמה ממעשיו של יהוא נעשו בהשראת מעשיו של אליהו, אף אם אין מדובר בנבואותיו של הנביא הגדול.

בטרם נסקור את כל הקשרים הללו בין סיפורנו לבין פרקי אליהו כסדר שהם מופיעים בסיפורנו, נעיר שתי הערות:

ראשית, הדמיון בין יהוא לאליהו מתבלט כבר בשמותיהם, שהם בעלי הוראה דומה ובעלי דמיון צלילי. שמו של אדם במקרא אינו דבר מקרי; לעתים הוא מורה על הקו המרכזי באישיותו, וכך הדבר גם ביחס לשני האישים הללו.

שנית, מדברי יהוא לבדקר שלישי (ט', כה-כו) מתברר, שהשניים הללו נכחו בכרם נבות בשעה שאליהו נשא על אחאב את נבואת הפורענות, והם שמעו את דבר ה' מפי הנביא עצמו. נמצא, שלפחות במקרה זה היה מגע ממשי חי בין שני האישים - יהוא ואליהו - באחד הרגעים הדרמטיים ביותר בפעולתו של אליהו. שמא ניתן להסיק מכאן על מגע רחב יותר בין שני האישים הללו?

1. הקשרים בין מעשיו של יהוא לבין נבואותיו ומעשיו של אליהו

עתה נעבור על הסיפור שבפרקים ט"ז כסדר, ונציין את כל הקשרים המתבלטים בו בין מעשיו של יהוא לבין אליהו:

1. הוראת אלישע לאחד מבני הנביאים למשוח את יהוא למלך וביצועה של הוראה זו על ידי הנער הנביא נובעים מנבואת אליהו

מל"א י"ט, טז וְאֵת יְהוּא בֶן נִמְשִׁי תִמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל.

אליהו לא קיים צו זה, ונראה שהוא העבירו לאלישע. נבואה זו של אליהו היא אפוא הבסיס לכל התפרצותו של מרד יהוא.

2. דברי הנער הנביא ליהוא בשעה שמשח אותו (ט', ז-י) מהווים חזרה על נבואתו של אליהו על אחאב וביתו בכרם נבות (כ"א, כא-כד).

על כך תוכל ללמד טבלת השוואה זו:

נבואת אליהו לאחאב (מל"א כ"א)	נבואת הנער הנביא (מל"ב ט')
כא וּבְעַרְתִּי אַחֲרַיִךְ וְהִכְרַתִּי לְאַחֲאָב מִשְׁתֵּינִ בְּקִיר וְעִצּוֹר וְעִזּוֹב בְּיִשְׂרָאֵל.	ח וְאָבַד כָּל בַּיִת אַחֲאָב וְהִכְרַתִּי לְאַחֲאָב מִשְׁתֵּינִ בְּקִיר וְעִצּוֹר וְעִזּוֹב בְּיִשְׂרָאֵל.
כב וְנִתְתִּי אֶת בֵּיתְךָ כְּבַיִת יְרֻבְעָם בֶּן נִבְט וְכַבַּיִת בַּעֲשָׂא בֶן אַחֲזִיהָ...	ט וְנִתְתִּי אֶת בַּיִת אַחֲאָב כְּבַיִת יְרֻבְעָם בֶּן נִבְט וְכַבַּיִת בַּעֲשָׂא בֶן אַחֲזִיהָ.
כג וְגַם לְאִיזָבֵל דָּבַר ה' לֵאמֹר: יֵאָכְלוּ הַכְּלָבִים בַּחֲלֶק יִזְרְעָאֵל וְאִין קָבַר.	י וְאֵת אִיזָבֵל הַכְּלָבִים יֵאָכְלוּ אֶת אִיזָבֵל בַּחֲלֶק יִזְרְעָאֵל.

בעיון הקודם הבאנו מחלוקת פרשנים בדבר השאלה אם אלישע ציווה על הנער הנביא לומר דברים אלו או שמעצמו אמרם, מפני שהיה נביא בעצמו. בין כך ובין כך, ברור שמשמעותם של דברים אלו היא, שהנבואה מטילה על יהוא לקיים את נבואת אליהו שנאמרה לאחאב בכרם נבות. להלן ננכח כי יהוא מודע לנבואת אליהו זו ופועל לקיומה, והיא הבסיס לרוב פעולותיו כנגד בית אחאב; זאת אף ששמו של אליהו לא נזכר בנבואת הנער הנביא.

3. תיאור הריגת יורם בן אחאב בפסוקים כא-כו שבפרק ט' מתקשר בדרכים שונות לנבואת אליהו בכרם נבות. רמז ראשון לכך ניתן כבר בפסוק כא:

וַיֵּצְאוּ (- יורם ואחזיהו) לְקִרְאֵת יְהוּא
וַיִּמְצְאוּהוּ בַּחֲלֶקֶת נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי.

לאחר שיהוא הרג את יורם הוא הורה לבדקר שלישו:

כה שֶׁא הִשְׁלַכְהוּ בַּחֲלֶקֶת שְׂדֵה נְבוֹת הַיִּזְרְעֵאלִי
כִּי זָכַר אֲנִי וְאֵתָה אֶת־רֶכְבִּים צְמָדִים אַחֲרֵי אַחֲאָב אָבִיו
וְה' נָשָׂא עָלָיו אֶת הַמֶּשָׂא הַזֶּה:
כו "אִם לֹא אֶת דְּמֵי נְבוֹת וְאֵת דְּמֵי בְנֵי רְאִיתִי אֶמֶשׂ נָאִם ה'
וְשַׁלַּמְתִּי לְךָ בַּחֲלֶקֶת הַזֹּאת, נָאִם ה'
וְעַתָּה שֶׁא הִשְׁלַכְהוּ בַּחֲלֶקֶת כְּדָבַר ה'.

1. בתרגום יונתן: "אַרְי דְּכִיר אַנָּא וְאֵת פִּד הַיִּנְא רְכִיבִין...". נראה שגרס - או שמא פירש - "את" = "עת".

נראה, שיהוא ובדקר רכבו בצמד אחר אחאב בשעה שירד לרשת את כרם נבות, אולי כמשמר אישי של המלך, והם שמעו את דברי אליהו שם:

כ"א, יט כה אָמַר ה': בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר לָקְדוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּם נְבוֹת וְלָקְדוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּמְךָ גַּם אֶתָּה.

נבואת הפורענות על אחאב הומתקה בסיום פרק כ"א מפני כניעתו של אחאב לפני ה':

כט יַעַן כִּי נִכְנַע מִפְּנֵי לֹא אָבִי הִרְעָה בְּיָמָיו
בְּיָמָיו בָּנוּ אָבִיָּה הִרְעָה עַל בֵּיתוֹ.

אמנם רש"י כתב שם: "רעת ביתו לא אביא בימיו, אבל גזרת 'וְלָקְדוּ הַכְּלָבִים אֶת דָּמוֹ' (מל"א כ"ב, לח) אי אפשר לבוא בימיו בנו אלא עליו"². ובאמת נראה כן מן הפסוק שהביא רש"י. אלא שהמקום שבו לקדו הכלבים את דם אחאב שנשטף מן הרכב לא היה ביזרעאל אלא בברכת שומרון,³ ואף ההקשר שבו נעשה מעשה זה, לאחר שאחאב נקבר בכבוד בשומרון (שם לז), אינו הולם את כוונת הנבואה, להבטיח מידה כנגד מידה כן שמותו של אחאב ישמש כגמול נאות על רצח נבות וביזוי גופתו.

לפיכך נראה, כי אף גזרת "וְלָקְדוּ הַכְּלָבִים" הומתקה: היא נתקיימה ביחס לאחאב רק במובן חלקי - הכלבים אכן לקדו את דמו "כְּדָבַר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר" (שם), אבל המידה כנגד מידה נתקיימה רק על ידי יהוא "בְּיָמָיו בָּנוּ" של אחאב, כאשר הושלכה גופת יורם בן אחאב אל חלקת נבות.

עלינו לציין, כי ציטוט נבואתו של אליהו בפיו של יהוא הוא ציטוט חפשי ואינו מדויק, אך נשמרה בו רוח הדברים: נזכר בו דמו של נבות, והעונש על כך שיהא באותו מקום שבו נרצח נבות מידה כנגד מידה.

4. לאחר שאיזבל 'הושמטה' בעד החלון בפקודת יהוא, והוא רמס אותה בפרסות סוסיו, נאמר על יהוא:

ט', לד וַיָּבֵא וַיֹּאכַל וַיִּשֶׁת

והנה, אף לאחר שחיטת ארבע מאות וחמישים נביאי הבעל בנחל קישון, ציווה אליהו על אחאב:

מל"א י"ח, מא עֲלֵה אֲכַל וּשְׂתֵה, כִּי קוֹל הַמּוֹן הַגָּשָׁם.
מב וַיַּעַל אַחְאָב לֶאֱכַל וְלִשְׂתוֹת...

2. ראה מה שכתבנו על דברי רש"י הללו בפרקי אליהו, עמ' 391 הערה 6. עתה אנו מסייגים מעט את דברי רש"י הללו ואת מה שכתבנו שם.

3. בפרקי אליהו, עמ' 410 הערה 11, הבאנו ניסיון ליישוב קושיה זו על פי ניקוד המסורה למילה "במקום".

יפה פירש פרופ' אוריאל סימון את שני המקומות הללו:⁴

כפי שמצינו במקרא שההימנעות מאכילה ושתייה ביום רעה באה להביע הזדהות עמוקה עם הנפגעים (שמ"ב א', יב; ג', לה), כך מצינו גם שהתעלמות קשוחה מצרת הזולת מתבטאת באכילה ושתייה מופגנת. אחי יוסף ישבו לאכול אחרי שזרקוהו לבור (בראשית ל"ז, כד-כה); המלך אחשורוש והמן ישבו לשתות שעה שהעיר שושן נבוכה (אסתר ג', טו); ויהוא אכל ושתה מיד לאחר שסוסיו רמסו את איזבל. ייתכן, אפוא, שלבשורת הגשם שבפי אליהו מצורף מעין צו למלך לסלק כל ספק לגבי הזדהותו הגמורה עם הריגת נביאי הבעל על ידי אכילה ושתייה פומבית... עתה כשהוא נדרש... [ל]התנערות מופגנת מנביאי הבעל המומתים, מובטח לו "כי קול המון הגשם".

על פי פירושו של סימון, המקשר בין אכילתו ושתייתו של יהוא עם הצו שנתן אליהו לאחאב לאכול ולשתות, יש מקום לומר, כי הצו של אליהו לאחאב הוא שעמד לנגד עיני יהוא בבואו לאכול ולשתות לאחר הריגת איזבל.

5. כשמספרים אנשיו ליהוא כי כשבאו לקבור את איזבל, "לא מצאו בה פי אם הגלגלת והרגלים וכפות הידיים" (ט', לה), מגיב על כך יהוא:

לו דבר ה' הוא אשר דבר ביד עבדו אליהו התשבי לאמר:
בחלק יזרעאל יאכלו הכלבים את בשר איזבל.
לז והית (והיתה) נבלת איזבל כדמן על פני השדה בחלק יזרעאל
אשר לא יאמרו זאת איזבל.

זוהי הפעם הראשונה ששמו של אליהו מוזכר בסיפורנו במפורש, והכוונה כמובן לנבואתו במל"א כ"א, כג. אולם כאן יש לשאול: יהוא שמע נבואה זו זמן קצר לפני כן מפי הנער הנביא (בפסוק כג), מדוע אפוא אינו מצטטה משמו? התשובה על כך היא שיהוא מודע לנבואת אליהו (שאותה שמע באוזניו) והוא מבין שנבואת הנער הנביא אינה אלא חזרה על נבואת אליהו.

6. יהוא דרש מזקני בית אחאב בשומרון לכרות את ראשי שבעים בניו של אחאב ולהביאם אליו ליזרעאל, וכך הם עשו. בנאומו לפני אנשי העיר יזרעאל, שהיו בוודאי המומים ממראה שני ציבורי הראשים הכרותים של בני אחאב המונחים בפתח השער, אומר יהוא:

4. "מלחמת אליהו בעבודת הבעל", בתוך: קריאה ספרותית במקרא: סיפורי נביאים, ירושלים ורמת גן 1997, עמ' 243.

י', ט צדקים אתם!⁵

הנה אני קשרתי על אדני וְאֶהְרָגְהוּ, ומי הכה את כל אלה?⁶
 י דעו אפוא כי לא יפל מדבר ה' ארצה אשר דבר ה' על בית אחאב
 וה' עשה את אשר דבר ביד עבדו אליהו.

שוב נזכר שמו של אליהו בפי יהוא, ושוב מוכח כי מעשיו בביעור בית אחאב נעשו מתוך מודעות לנבואת אליהו על בית זה.

7. בדרכו מיזרעאל לשומרון פוגש יהוא את יהונדב בן רכב - אח לדעה ולאמונה ליהוא ותומך במעשיו - ומעלהו למרכבתו ההולכת שומרונה. אז אומר יהוא ליהונדב:

י', טז וַיֹּאמֶר לְכֵה אִתִּי וְרָאֵה בְּקִנְאָתִי לֵה'.

ודבריו מזכירים כמובן את דברי אליהו בהר חורב:

מל"א י"ט, י קנא קנאתי לה'...

יהוא ואליהו הם שני האישים היחידים במקרא המעידים על עצמם במו פיהם כי הם מקנאים לה'.⁷

8. בבוא יהוא שומרונה נאמר עליו:

י', יז וַיֵּךְ אֶת כָּל הַנְּשָׂאִים לְאַחָב בְּשִׁמְרוֹן עַד הַשָּׁמַדוֹ

כְּדַבַּר ה' אֲשֶׁר דִּבֶּר אֶל אֱלֹהֵינוּ.

שוב נזכרים שמו של אליהו ונבואתו על מעשיו של יהוא, אך הפעם נעשה הדבר בלשון הכתוב - ללמדך כי לא רק בתודעתו הסובייקטיבית פועל יהוא להגשמת דבר ה' בפי אליהו, אלא גם הכתוב מעיד עליו שמעשיו הם אכן בהתאמה לנבואת אליהו.

5. מילים אלו אומר יהוא לעם באירוניה: הזעזוע הצדקני של אנשי יזרעאל מן האכזריות של יהוא מביא אותם, מן הסתם, לתחושה שיהוא רשע והם צדיקים. לתחושה צדקנית זו בא יהוא ללעוג.

6. השאלה היא שאלה רטורית, ותשובתה הברורה מאלה היא: 'אף את כל אלה (-) שבעים בני אחאב) הרגתי אני'.

7. מסתבר שכוונת יהוא בדבריו ליהונדב היא להקדים הכרזה זו ככותרת למעשהו בהריגת עובדי הבעל בשומרון - מעשה שנעשה אף הוא בעקבות אליהו, כפי שנברר להלן בהמשך עיון זה.

יש לציין, כי אף את הכרזתו של אליהו "קנא קנאתי לה'" מפרש שם רד"ק ביחס ל"קנאה שקנאתי לשם ה' והרגתי נביאי הבעל המתעים את ישראל", אולם ראה מה שכתבנו בפירוש דבריו אלו של אליהו בפרקי אליהו עמ' 285-289.

9. המעשה החותם את מרד יהוא, והראשון שעשה יהוא לאחר שנתבסס כמלך ישראל בשומרון, הוא השמדת עבודת הבעל מישראל. מעשה זה מתואר באחד עשר פסוקים (י', יח-כח) ומסוכם במילים: "וַיִּשְׁמַד יְהוּא אֶת הַבַּעַל מִיִּשְׂרָאֵל". האם כלול מעשה זה במשימה שהטיל הנביא על יהוא? ואם לא כן, האם היה רשאי לעשות זאת?

לא מצאנו נבואה מפורשת על כך, לא בדברי אליהו לאחאב בכרם נבות ולא בדברי הנער הנביא אל יהוא ברמות גלעד.⁸ ואף על פי כן, נראה כי מעשה זה של יהוא מהווה סיום נאות לפעולותיו הקודמות בהשמדת בית אחאב. הסיבה העיקרית להשמדת בית אחאב היא שבית מלוכה זה הנהיג את עבודת הבעל בישראל באופן ממלכתי (מל"א ט"ז, ל-לג).⁹ האם יתואר אפוא ביעורו של בית אחאב והשארת תוצאות מעשיו על מקומם? ברור שהמאבק הבלתי מתפשר בבית אחאב מחייב גם את מחיקת טביעת חותמו של בית זה על ישראל - את עבודת הבעל.

למעשה זה של יהוא ישנו כמובן רקע במצוות התורה, המחייבת עובדי עבודה זרה בעונש מיתה. כדי שהריגת עובדי הבעל וכהניו תעשה על פי דין התורה, אין יהוא מסתפק בלכידתם של עובדי הבעל בבית הבעל (לאחר שדאג להוציא מקרבם כל עובד ה'), אלא הוא עורך "עֲצָרָה לַבַּעַל" ודואג שעובדיו יבואו "לְעִשׂוֹת זִבְחִים וְעֹלוֹת" (פסוק כד). רק עם סיום הקרבת הקרבנות הללו מצוה יהוא את אנשיו להכות את עובדי הבעל, על פי מצוות התורה (שמות כ"ב, יט) "זָבַח לְאֱלֹהִים יָחָרָם, בְּלַתִּי לֵה' לְבַדּוֹ".¹⁰ ואף על פי כן, עדיין צריך לומר כי יהוא הרג את עובדי הבעל וכהניו שלא על פי הפרוצדורה המשפטית הרגילה. זו מחייבת לדון כל עבריין בפני עצמו (וביום אחר), ולחייבו בבית דין רק על פי עדים והתראה.¹¹ כל התנאים הללו לא היו כמובן, ומטבע הדברים גם לא יכלו להיות, במעשה זה של יהוא.¹²

8. ואולי מתחייב מעשה זה של יהוא מן הנבואה שנאמרה לאליהו בהר חורב (מל"א י"ט, יז-יח): "וְהָיָה הַנְּמַלֵּט מִחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יְהוּא... וְהִשָּׂאֲרֵתִי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים, כָּל הַבְּרַכָּיִם אֲשֶׁר לֹא כָרְעוּ לַבַּעַל וְכָל הַפָּה אֲשֶׁר לֹא נָשַׁק לוֹ".

9. ודבר זה מפורש בנבואת אליהו בכרם נבות - מל"א כ"א, כב - וראה שם בפסוקים כה-כו.

10. כך פירש בעל המצודות: "השלים יהוא לעשות העולה על ידיהם, כי אחר שעשו העולה התפרסם אמיתת הדבר שהמה עובדי הבעל, ומעתה לא יאמרו שהרג נקיים". ומלבי"ם כתב: "זיבאו לעשות זבחים ועלות" - ובזה נתחייבו מיתה על הזביחה והעבודה, ואז ציווה להכותם כדין".

11. חלק מדרישות אלו ביחס לדינו של מי שעבד עבודה זרה נזכר בדברים י"ז, ב-ז.

12. במקרה זה, לא רק שלא התרו בעובדי הבעל שלא יעבדו עבודה זרה, אלא שיהוא אף השפיע עליהם בדרכי מרמה לעשות כן, כדי שיוכל להענישם על כך. הליך מעין זה קיים בהלכה רק בדינו של מסית, שהמוסת מְכַמֵּין (- מחביא) לו עדים ומפתה אותו להסית שוב, בלא שידע המסית שהעדים שומעים דבריו (משנה סנהדרין פ"ז מ"ו); ונאמר באותה משנה: "כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן חוץ מזו". הסיבה המיוחדת במסית היא שהסתה נעשית בסתר (ראה דברים י"ג, ז), ולולי היינו עושים כן, לא היה מסית בא על עונשו. אף במעשהו של יהוא הנסיבות הן כאלה שללא ההערמה שהערים יהוא, לא ניתן היה לבער את עבודת הבעל מישראל.

לפיכך עלינו לומר כי הרקע המשפטי למעשהו של יהוא היה זכותו של המלך לדון ולהרוג אף שלא על פי כללי המשפט הרגילים, כאשר הדבר נחוץ לטובת העם. וכך מנוסח הדבר בהלכות מלכים של הרמב"ם (פרק ג הלכה י):

כל ההורג נפשות שלא בראיה ברורה או בלא התראה, אפילו בעד אחד, או שונא שהרג בשגגה - יש למלך רשות להרוג, ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה¹³. והורג רבים ביום אחד, ותולה ומניחן תלויים ימים רבים, להטיל אימה ולשבר יד רשעי העולם.¹⁴

נראה כי בנסיבות שבהן פעל יהוא, לאחר שנים רבות של שלטון בית אחאב, היה מעשהו לצורך תיקון העולם "כפי מה שהשעה צריכה". הזהירות שבה פעל יהוא את פעולתו כדי שלא ייפגעו ממנה זכאים, והכותרת שנתן לה בדבריו ליהונדב "וְרָאָה בְּקִנְאָתִי לֵה' ", מאשרות כי פעל על פי התביעה המנוסחת בדברי הרמב"ם שהובאו למעלה ובדברי מפרשו רדב"ז (שם): "ובכל אלו צריך שיתבונן המלך להעמיד הדת ולתקן המעוות, ולא לכבודו".

אף שלא מצאנו נבואה מפורשת המטילה על יהוא להרוג את עובדי הבעל בישראל, בכל זאת קיים תקדים נבואי למעשהו - במעשה שעשה אליהו בהר הכרמל ובנחל קישון שלמרגלותיו. באותו אירוע שחט אליהו את ארבע מאות וחמישים נביאי הבעל, ואף מעשה זה לא נעשה על פי הפרוצדורה המשפטית הרגילה, אלא היה בגדר הוראת שעה של נביא.¹⁵ השוואת מעשיהם של אליהו ושל יהוא מגלה כי הדמיון ביניהם אינו כללי בלבד, אלא יורד עד לפרטי המעשים ומובע בקשרי לשון שוודאי אינם מקריים.

א. אליהו ויהוא מתחילים את מעשיהם בקיבוץ כל העם ובקיבוצם של נביאי הבעל:

יהוא: י', יח-כא	אליהו: מ"א י"ח, יט-כ
וַיִּקְבֹּץ יְהוּא אֶת כָּל הָעָם...	וַעֲתָה שְׁלַח קִבֹּץ אֵלַי אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל...
וַעֲתָה כָּל נְבִיאֵי הַבַּעַל... קָרְאוּ אֵלַי	וְאֵת נְבִיאֵי הַבַּעַל...
וַיִּשְׁלַח יְהוּא בְּכָל יִשְׂרָאֵל	וַיִּשְׁלַח אַחָאב, בְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיָּבֵאוּ כָּל עֲבָדֵי הַבַּעַל...	וַיִּקְבֹּץ אֶת הַנְּבִיאִים אֶל הַר הַכְּרָמֶל.

13. אף שהרמב"ם דיבר על הריגת רוצחים, נראה שזו דוגמה בלבד, ולאחריה בא הכלל לפעולתו של המלך "לתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה" - כל שעה והקלקולים שאותם יש לתקן בה. וכן משמע גם מסוף ההלכה: "לשבר יד רשעי העולם".

14. יצוין, שלא רק המלך, אלא אף בית הדין רשאי לענוש בדרך דומה: "תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר: שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה" (סנהדרין מו ע"א). בסוגיה שם מוזכרים מקרים אחדים שבהם מימשו חכמים שונים את הכלל הזה.

15. ראה דברינו בפרקי אליהו, עמ' 207-208. אף שאליהו הוא נביא ויהוא - מלך, הרי שלשניהם ישנן סמכויות לחריגה מן המשפט המקובל כאשר השעה צריכה לכך.

ב. הריגתם של עובדי הבעל בשני המקומות באה לאחר זבח שהם זובחים לו:

אליהו: מל"א י"ח, כו וַיִּקְחוּ אֶת הַפֶּר אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם וַיַּעֲשׂוּ וַיִּקְרְאוּ בְּשֵׁם הַבַּעַל...
יהוא: י', כד-כה וַיָּבֵאוּ לַעֲשׂוֹת זִבְחִים וְעֹלוֹת... וַיְהִי כְכַלְתּוֹ לַעֲשׂוֹת הָעֹלָה...

ג. בשני המקומות פועלים אליהו ויהוא במרמה כדי לעודד את מעשיהם של עובדי הבעל, ובשניהם מקפיד הכתוב לציין זאת, כדי למנוע מן הקורא את המחשבה המוטעית שאישים אלו מאמינים במה שאמרו:¹⁶

אליהו: מל"א י"ח, כז ... וַיְהִי־לֵךְ בָּהֶם אֱלֹהֵיהוּ וַיֹּאמְרוּ: קְרָאוּ בְּקוֹל גְּדוֹל
כִּי אֱלֹהִים הוּא, כִּי שִׁיחַ וְכִי שִׁיג לוֹ וְכִי דֶרֶךְ לוֹ
אוּלַי יִשָּׁן הוּא וַיִּקְץ.

יהוא: י', יח-יט ... וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם: אַחֲזָב עִבַד אֶת הַבַּעַל מִעַתָּה
יְהוּא יַעֲבֹדֵנוּ הַרְבֵּה.
... זָבַח גְּדוֹל לִי לַבַּעַל...

וַיְהוּא עָשָׂה בְּעֵקֶבָה לְמַעַן הָאֲבִיד אֶת עַבְדֵי הַבַּעַל.

ד. ההוראה לתפיסתם של עובדי הבעל נאמרה בלשון דומה בשני המקומות:

אליהו: מל"א י"ח, מ וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵיהוּ לָהֶם: תַּפְּשׂוּ אֶת נְבִיאֵי הַבַּעַל
אִישׁ אֶל יְמִלֹט מֵהֶם...

יהוא: י', כד ... וַיֹּאמְרוּ: הָאִישׁ אֲשֶׁר יְמִלֹט מִן הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר אָנֹכִי מְבִיא עֲלֵי דִיכֶם....

ה. לבסוף, הדמיון במעשה:

אליהו: מל"א י"ח, מ וַיִּזְרְדוּ אֱלֹהֵיהוּ אֶל נַחַל קִישׁוֹן, וַיִּשְׁחָטֵם שָׁם.

יהוא: י', כה וַיֹּאמְרוּ יְהוּא... בָּאוּ הַכּוֹס... וַיִּכּוּם לְפִי חֶרֶב.

16. הנה מקומות נוספים במקרא שבהם הכתוב מודיע מעין זאת, כדי שלא נטעה בכוונת הדובר: בראשית כ"ב, א-ב: "וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם... קַח נָא אֶת בְּנִי... וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה"; בראשית ל"ד, יג-טז: "וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב אֶת שְׂכָם... בְּמִרְמָה... אַךְ בְּזֹאת נָאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ כְמוֹנוֹ לְהַמְלִיךְ... וְהִינּוּ לָעַם אֶחָד"; מל"א י"ג, יח: "וַיֹּאמְרוּ לוֹ (- הַנְּבִיאַת הַזֶּקֶן מִבֵּית אֵל לְאִישׁ הָאֱלֹהִים שְׂבָא מִיְהוּדָה) גַּם אָנֹכִי נְבִיא כְמוֹנְךָ, וּמִלְּאֵךְ דִּבַּר אֱלֹהֵי בְדָבָר ה' לְאָמֹר, הֲשִׁבְהוּ אֶתְךָ אֶל בֵּיתְךָ וַיֹּאכַל לָחֶם וַיִּשְׁתַּ מַּיִם, כַּחַשׁ לוֹ".

17. ההוראה של השורש הת"ל-תל"ל היא 'לשקר', כפי שניכר בכל הופעותיו של השורש הזה במקרא. ראה פרקי אליהו, עמ' 159-161.

וכבר עמדנו על הדמיון המהותי בין פעולותיהם - שני האישים פועלים שלא על פי הפרוצדורה המשפטית הרגילה.

לאור כל הקשרים הללו, אנו רשאים להסיק, כי יהוא פעל מתוך מודעות לכך שהוא מחקה את מעשהו של אליהו (תוך התאמתו לנסיבות השונות שבהן פעל). יהוא רואה את מעשהו של אליהו כתקדים המחייבו ללכת באותה הדרך.¹⁸

2. משמעותם של הקשרים בין יהוא לאליהו

מתוך כל הקשרים, שפורטו בסעיף הקודם, בין סיפור מרד יהוא לבין פרקי אליהו, נוכל להסיק מסקנה זו: על פי כוונת תיאור המקרא את מרד יהוא, ובהתאמה לתודעת יהוא ביחס לעצמו, מהווה יהוא את התגלמותו הפוליטית של אליהו הנביא. מה שהיה אליהו בתחום פעילותו הנבואית, מנסה יהוא לממש בתחום פעולתו הפוליטית כמלך: דרכו של אליהו הנביא עוברת כאן טרנספורמציה לדרכו של איש צבא תקיף ורב תחבולות, התופס את המלוכה.

למסקנה זו יש חשיבות ספרותית: פרקים ט'-י' שאנו עוסקים בהם, הבאים לקראת סיומם של פרקי אלישע, הם בעצם המשך של פרקי אליהו אשר קדמו לפרקי אלישע! הדמות הנבואית החופפת על פרקים אלו והמשרה עליהם את רוחה, אינה דמותו של אלישע, אלא זו של אליהו. שמו, נבואתו והליכותיו הם הקובעים את אופי הפעולות המתוארות בפרקים ט'-י', והאישיות העומדת במרכזם היא של מי שתפס עצמו כמשך דרכו של אליהו, ואשר נבחר להגשים את נבואתו.

כאן אנו יכולים לשוב לשאלה שהעסיקה אותנו בעיון הקודם: מדוע לא משח אלישע בעצמו את יהוא, אלא שלח שליח לעשות זאת? ועוד המשכנו ושאלנו שם (בסעיף 2): מדוע אלישע אינו נוכח כלל לכל אורך מרד יהוא? הוא אינו מלוה את יהוא בשום שלב משלבי המרד שלו, וגם אינו הנביא המבשר ליהוא בשם ה' את שכרו על מעשיו - "בְּנֵי רְבָעִים יָשְׁבוּ לְךָ עַל פְּסֵא יִשְׂרָאֵל" (י', ל).

ההסבר להעלמותו של אלישע מזירת הפעילות הנבואית בהמשכו של דור זה קשורה באופיו של יהוא ובאופי מעשיו. הללו מהווים מעין התפרצות היסטורית המשיבה את דרכו של אליהו ואת נבואותיו אל מרכז הזירה הלאומית. התפרצות זו חלה באמצע תקופת פעילותו הנבואית של אלישע,¹⁹ ואלישע נסוג בפני הופעה מחודשת זו של רוח רבו.

על המתח הדיאלקטי בין שני האישים הללו, אליהו ואלישע, ועל הניגוד שבין דרכיהם, עמדנו בעיונים רבים, החל בספרנו פרקי אליהו²⁰ והמשך בחלק גדול מעיונינו

18. במעשהו הקודם של יהוא, השמדת בית אחאב, ניכרה מודעותו של יהוא לכך שהוא פועל להגשמת נבואת אליהו בדברים מפורשים שהוא אומר.

19. לאחר כעשר שנות פעילות או קצת יותר, כאשר אלישע ימשיך לחיות עוד שנים רבות.

20. ראה בעיוננו "המפגש הראשון בין אליהו לאלישע", 'חורב' ט, עמ' 327-344; וכן בסדרת העיונים 'סערה', עיונים ג-ו, עמ' 510-539.

לפרקי אלישע. בסיפור מרד יהוא אמנם פועל אלישע בעקיפין להגשמת נבואת אליהו ולהשבת דרכו לישראל, באמצעות מינוי יהוא (נראה שאלישע היה מחויב לעשות זאת מכוח היותו תלמידו ויורשו של אליהו, שהרי אליהו הוא שנצטווה למנות את יהוא, אך בפועל לא עשה כן). אולם אלישע, שאינו שלם עם דרך זו מחד, אך גם אינו יכול להתנגד לה מאידך, נסוג אל ההעלם ומפסיק לפעול כנביא הדור.²¹

21. בנספח להלן נראה, שלא רק שאלישע לא היה פעיל לאורך מרד יהוא (כפי שראינו עד כה), אלא הוא גם לא היה פעיל לאורך כל תקופת בית יהוא (מלבד בתקופת יואש, כאשר אלישע "חָלָה אֶת חֲלִיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ").